

Iwona Moryc

Akademia Krakowska im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego¹

Pojęcie sprawy dotyczącej spadku w prawie UE

The concept of a case of inheritance in European Union law

Streszczenie

Sprawa dotycząca spadku to sprawa związana ze zdarzeniem prawnym, jakim jest śmierć człowieka, wywołująca określone przez prawo skutki prawne, które reguluje szczegółowo prawo spadkowe. Z uwagi na różnorodność unormowań prawnosпадkowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej – różne mogą być rozstrzygnięcia o uprawnieniach osób uprawnionych do spadku. Celem ujednoczenia zasad prawa spadkowego w prawie europejskim Parlament Europejski i Rada (UE) uchwaliły rozporządzenie nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Rozporządzenie spadkowe stanowi obecnie jeden z kluczowych aktów prawnych regulujących zagadnienie dziedziczenia transgranicznego. W artykule podejmuje się zdefiniowania sprawy spadkowej na gruncie europejskim i charakterystyki sprawy spadkowej na tle rozporządzenia unijnego.

Słowa kluczowe

prawo spadkowe, dziedziczenie, normy kolizyjne, prawo UE, prawo krajowe

Abstract

The case of inheritance is a case of a legal event of human death, resulting in legal consequences, which are specifically governed by the law of succession. Due to the diversity of law enforcement in the Member States of the European Union, decisions on the eligibility of persons eligible for inheritance may be different. To harmonize the rules of inheritance law in European law, the European Parliament and the Council (EU) have adopted Regulation No 650/2012 of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of judgments, adoption and enforcement of official documents concerning inheritance and on the establishment of a European attestation of inheritance. The succession regulation is currently one of the key legal instruments governing cross-border inheritance. The article deals with the definition of the succession on the European soil and the characteristics of the succession case against the background of the EU regulation.

¹ Adwokat Iwona Moryc, prowadzi indywidualną Kancelarię Adwokacką, specjalizacja: prawo cywilne; wykładowca na kierunku Mediacje sądowe i pozasądowe Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu; trener prawa; współzałożycielka Stowarzyszenia Towarzystwo Rozwoju i Komunikacji „Porozumienie”; aktywnie działa na rynku przedsiębiorców Małopolski jako członkini Klubu Ambasada Współpracy; uczestniczka seminarium doktorskiego na Akademii Krakowskiej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych, w Katedrze Prawa Cywilnego pod przewodnictwem prof. nadzw. dr. hab. Mariusza Załuckiego; praca naukowa poświęcona instytucji arbitrażu w sprawach spadkowych.

Keywords:

Inheritance law, inheritance, conflict of laws rules, EU law, national law

1. Wprowadzenie

Sprawa dotycząca spadku to sprawa związana ze zdarzeniem prawnym, jakim jest śmierć człowieka, wywołująca określone przez prawo skutki prawne, które reguluje szczegółowo prawo spadkowe. Prawo spadkowe określa, kto dziedziczy, a więc jest spadkobiercą, na jakiej podstawie prawnej, czy to na zasadzie ustawy (pozostając osobą wyznaczoną przez ustawę jako spadkobierca na skutek pokrewieństwa lub rodzaju więzi ze spadkodawcą) bądź na zasadzie aktu woli, jakim jest testament. Prawo spadkowe określa stanowisko prawne spadkobiercy, formy przyjęcia przez niego spadku albo możliwości jego odrzucenia. Co istotne, prawo spadkowe ma też ścisły związek z innymi dziedzinami prawa takimi jak prawo rzeczowe, prawo zobowiązań czy prawo rodzinne, których zastosowanie jest niezbędne przy ustaleniu chociażby kręgu spadkobierców.

Z uwagi na różnorodność unormowań prawnospadkowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej odmienne mogą być rozstrzygnięcia o uprawnieniach osób uprawnionych do spadku. Warto jednak zasygnalizować, że fundament kształtowania się prawa spadkowego w Europie było prawo rzymskie i to właśnie w Europie kontynentalnej na skutek recepcji prawa rzymskiego zrodziła się idea stworzenia jednolitego systemu prawnego opartego w założeniach na prawie rzymskim. Obecnie w celu ujednoczenia zasad prawa spadkowego w prawie europejskim Parlament Europejski i Rada (UE) uchwałyły rozporządzenie nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego². Rozporządzenie spadkowe stanowi obecnie jeden z kluczowych aktów prawnych regulujących zagadnienie dziedziczenia transgranicznego. Zakres przedmiotowy rozporządzenia dotyczy między innymi określenia jurysdykcji sądowej i prawa właściwego dla „ogółu spraw dotyczących spadku”.

Wobec wejścia w życie ww. rozporządzenia aktualizuje się definicja „sprawy spadkowej”, której zakres przedmiotowy został rozszerzony przez rozporządzenie. Z uwagi na stopień ogólności w sformułowaniu „ogółu spraw spadkowych” zawartym w rozporządzeniu warto temu zagadnieniu poświęcić osobne rozważania, w tym zdefiniować aktualny zakres przedmiotowy sprawy spadkowej w rozumieniu rozporządzenia spad-

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201/107 z 27.07.2012 r.).

kowego. Mamy bowiem do czynienia z wejściem w życie rozporządzenia, które ma na celu unifikację norm prawa spadkowego, ale w znaczeniu proceduralnym. W tym względzie istotne jest zbadanie wpływu rozporządzenia na materialne prawa spadkowe państw członkowskich i zastanowienie się, czy wobec wejścia w życie aktu unijnego możemy mówić o jednej w swoim zakresie przedmiotowym sprawie spadkowej.

2. Różnorodność konstrukcji prawnych w materialnym prawie spadkowym w wybranych państwach Europy

Dokonując analizy „sprawy dotyczącej spadku” na tle rozporządzenia spadkowego nr 650/2012, nie sposób nie zbadać spraw dotyczących spadku, stanowiących przedmiot materialnego prawa spadkowego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Wyjaśnienie, czym jest sprawa dotycząca spadku w wybranych porządkach krajowych, uzasadnia, w mojej ocenie, użyte w rozporządzeniu spadkowym pojęcie „ogółu spraw dotyczących spadku” dla określenia jurysdykcji sądowej i prawa właściwego. Poszukując definicji sprawy spadkowej w porządkach krajowych państw Unii Europejskiej, nie sposób pominąć również analizy systemów prawa, które wpłynęły na kształtowanie się prawa spadkowego w państwach europejskich. Mowa tu o funkcjonujących w Europie systemach prawa – *common law* oraz *civil law*. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę, że w krajach funkcjonowania prawa kontynentalnego *civil law* – prawo spadkowe materialne i procesowe – pozostaje kompleksowo skodyfikowane (np. kodeks cywilny niemiecki – *Bürgerliches Gesetzbuch*³, regulujący prawa spadkowe w księdze piątej, oraz kodeks cywilny francuski – *Code Civil*⁴, stanowiący o sposobach nabywania spadku w księdze trzeciej), w przeciwieństwie do krajów anglosaskich, m.in. Wielkiej Brytanii, w którym to systemie brak skodyfikowanego prawa spadkowego, a regulacje dotyczące tej materii zawierają różne akty prawne (w Anglii o prawie spadkowym stanowi m.in. ustawa o dziedziczeniu z 1975 r.⁵ oraz ustawa o zarządzie majątkiem spadkowym z 1925 r.)⁶.

Niewątpliwie, niezależnie od systemu prawnego, który wywarł wpływ na kształtowanie się prawa spadkowego poszczególnych państw, sprawa dotycząca spadku obejmuje skutki prawne związane ze śmiercią człowieka, dotyczy zagadnień, które regulowane są szczegółowo przez przepisy prawa krajowego, takie jak ustalenie kręgu spadkobierców, sposoby dziedziczenia, kwestie sporządzenia testamentu, uprawnienia spadkobier-

³ Treść kodeksu dostępna na stronie internetowej <http://gesetze-im-internet.de/> [dostęp: 20.10.2016].

⁴ Treść kodeksu dostępna na stronie internetowej <http://www.droit.org/> [dostęp: 20.10.2016].

⁵ Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975, dostępny na stronie internetowej: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63> [dostęp: 21.10.2016].

⁶ Administration of Estates Act 1925, dostępny na stronie internetowej: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents> [dostęp: 21.01.2016].

ców w stosunku do innych spadkobierców, uprawnienia spadkobierców związane z transmisją spadku. Różnice pomiędzy poszczególnymi porządkami krajowymi w państwach członkowskich mogą dotyczyć ustalenia grona spadkobierców, udziału spadkowego, sposobu zarządzania masą spadkową czy zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkodawcy. Dla przykładu w niemieckim prawie spadkowym do kręgu spadkobierców są zaliczani również partnerzy pozostający w zarejestrowanym związku partnerskim, do których stosuje się odpowiednio przepisy o dziedziczeniu przez małżonka (§ 1931–1933 Bürgerliches Gesetzbuch)⁷. Dotyczy to związków osób tej samej płci przewidzianych przez ustawę z 2001 r. o partnerstwie zarejestrowanym⁸. Prawo niemieckie dopuszcza również wspólny testament własnoręczny sporządzony przez małżonków lub partnerów. Testament wspólny sporządzany jest w imieniu obojgu osób przez jednego z małżonków. Wymaga własnoręcznego podpisu obu spadkodawców (art. 2265 ff. BGB). W polskim porządku prawnym sporządzenie testamentu wspólnego jest niedozwolone. Zgodnie z treścią art. 942 k.c. „Testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy”⁹. Francuskie prawo spadkowe dopuszcza cztery rodzaje testamentów: holograficzny (art. 970 Code civil)¹⁰, w formie aktu notarialnego (art. 971–974 Code civil), tajemny (art. 976 Code civil), międzynarodowy¹¹. Polskie prawo spadkowe przewiduje dwie kategorie testamentów: zwykłe oraz szczególne. Do pierwszej kategorii zaliczamy testament notarialny, holograficzny oraz alograficzny. Do drugiej kategorii należą testamenty: ustny, podróżny i wojskowy, przy czym takie dokumenty mogą być sporządzane w wyjątkowych sytuacjach, a ich ważność jest ograniczona w czasie. Zarówno w prawie niemieckim, francuskim, jak i polskim inne są terminy odrzucenia spadku, wynoszą one odpowiednio: w niemieckim prawie spadkowym – sześć tygodni, francuskim – cztery miesiące, polskim sześć miesięcy od dnia dowiedzenia się o powołaniu do spadku. O ile zarówno prawo spadkowe niemieckie, francuskie, jak i polskie oparte jest na wspomnianym systemie prawa kontynentalnego, wykazując pewne podobieństwa, o tyle większe trudności interpretacyjne mogą wywołać instytucje spadkowe systemu *common law*, np. konstrukcja administracji spadku. Spadek przypada powiernikom, których zadaniem jest

⁷ Kodeks cywilny niemiecki – Bürgerliches Gesetzbuch, dalej BGB, dostępny na stronie internetowej: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [dostęp: 29.10.2016].

⁸ Ustawa o partnerstwie zarejestrowanym z dnia 16 lutego 2001 r. (Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Lebenspartnerschaftsgesetz – LpartG), dostępna na stronie internetowej: <http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html> [dostęp: 29.10.2016].

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93), dalej k.c.

¹⁰ Kodeks cywilny francuski – Code civil, Version consolidée au 9 octobre 2016, dostępny na stronie internetowej <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20161111> [dostęp: 29.10.2016].

¹¹ Konwencja waszyngtońska z dnia 26 października 1973 r. w sprawie jednolitego prawa dotyczącego formy testamentu międzynarodowego, dostępna na stronie internetowej: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52005AE1242> [dostęp: 29.10.2016].

ustalenie i zgromadzenie składników majątku spadkowego, spłata długów oraz dokonanie podziału reszty spadkowej między spadkobierców zgodnie z testamentem lub zasadami dziedziczenia beztestamentowego, którzy posiadają pozycję podobną do znanych w prawie polskim zapisobierców zwykłych.

Jak widać, sprawy dotyczące spadku uregulowane przez krajowe kodeksy cywilne mogą być na tyle odmienne, że na poziomie międzynarodowym może dojść do kolizji praw i konieczności wyboru prawa, które będzie właściwe dla rozstrzygnięcia danej sprawy spadkowej. Jednak funkcje prawa spadkowego pozostają jednakowe i dotyczą przede wszystkim ochrony mienia i przekazania majątku po śmierci. Prawo do rozporządzania majątkiem zostaje zatem przedłużone poza kres życia właściciela, gdyż może on swobodnie decydować o przeznaczeniu swojego majątku na wypadek śmierci, dysponując nim w formach określonych przez obowiązujące przepisy i na rzecz jakiegokolwiek podmiotu prawa cywilnego¹². Cel ten może być zrealizowany w różnej formie za pomocą różnych instytucji prawnych. Zatem „sercem” prawa spadkowego¹³ jest przeniesienie majątku na wypadek śmierci, a głównym zadaniem prawa spadkowego jest umożliwienie spadkodawcy uporządkowania spraw, przede wszystkim majątkowych, na wypadek śmierci. Wobec powyższego, biorąc pod uwagę źródła powstania prawa spadkowego, możemy stanowczo stwierdzić, że w Europie niezależnie od regulacji krajowych pojęcie „sprawy dotyczącej spadku” jest tożsame, albowiem instytucja dziedziczenia opiera się na tym samym fundamencie, dopiero porządki krajowe dokonują odmiennych regulacji co do zakresu sprawy spadkowej oraz różnicują instytucje służące spadkobrani. Rozporządzenie spadkowe dokonuje ujednoczenia normy kolizyjnej dotyczącej statutu spadkowego, czyli prawa właściwego dla zakresu „sprawy spadkowej”, stanowiąc w art. 21, że „prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci”. Zatem rozporządzenie spadkowe wyznacza mechanizm przejścia majątku spadkodawcy na beneficjariuszy spadkowych (przede wszystkim spadkobierców) lub ustanawia inny prawnospadkowy tytuł nabycia korzyści ze spadku¹⁴.

Wskazany mechanizm przejścia składników majątkowych opiera się w wielu systemach europejskich, w tym w Polsce, na sukcesji uniwersalnej, gdzie spadkobierca wstępuje w ogół praw i obowiązków spadkodawcy.

¹² E. Niezbecka, *Prawo spadkowe w zarysie*, Wydawnictwo VERBA, Lublin 1998, s. 12.

¹³ K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemie common law i civil law*, C.H.Beck, Warszawa 2009, s. 2.

¹⁴ M. Pazdan, *Kolizyjnoprawna problematyka nabycia spadku*, „Studia Cywilistyczne” 1974, t. XXIII, s. 134.

3. Kierunki rozwoju idei dotyczącej utworzenia międzynarodowego prawa spadkowego i jej wpływ na kształtowanie się definicji „sprawy spadkowej” w Europie

Począwszy od lat 70. XX stulecia w Europie rozwija się idea stworzenia międzynarodowego prawa spadkowego. Przedstawiciele doktryny prawa próbują odpowiedzieć na pytanie, czy możliwa jest unifikacja merytorycznego prawa spadkowego, czyli stworzenie jednolitego dla państw UE prawa spadkowego, wobec licznych odmienności występujących w krajowych porządkach państw europejskich. Unifikacja prawa prywatnego w Unii Europejskiej jest w dalszym ciągu przedmiotem badań i licznych prac, tworząc platformę nazwaną Europejskim Kodeksem Cywilnym. Sprawy spadkowe były podejmowane pierwotnie w konwencjach międzynarodowych. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego uchwaliła konwencję o kolizji przepisów prawnych w kwestii rozporządzeń testamentowych zawartą w dniu 5 października 1961 r.¹⁵, Konwencję o międzynarodowym zarządzaniu spadkami zawartą w dniu 2 października 1973 r.¹⁶, Konwencję o prawie właściwym dla trustów i ich uznawania zawartą w dniu 1 lipca 1985 r.¹⁷ oraz Konwencję o prawie właściwym dla dziedziczenia zawartą w dniu 1 sierpnia 1989 r.¹⁸ Nie bez znaczenia dla próby ujednoczenia prawa spadkowego w Europie pozostaje Konwencja UNIDROIT o formie testamentu międzynarodowego zawarta w dniu 26 października 1973 r.¹⁹ oraz Konwencja bazylejska dotycząca ustanowienia systemu rejestracji testamentów z dnia 16 maja 1972 r.²⁰ W 2004 r. Niemiecki Instytut Notarialny w Würzburgu ogłosił w Brukseli raport z propozycją ujednoczenia międzynarodowego prawa spadkowego²¹. Na podstawie sporządzonego raportu oraz Haskiego Programu Rady Europejskiej²² z 2004 r. rozpoczęto prace nad dokumentem, zwanym Zieloną Księgą, dotyczącym dziedziczenia ustawowego i testamentów²³. Komisja wskazała tu jedno-

¹⁵ Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 34, poz. 284).

¹⁶ Konwencja o międzynarodowym zarządzaniu spadkami zawarta dnia 2 października 1973 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).

¹⁷ Konwencja o prawie właściwym dla trustów i ich uznawania zawarta w dniu 1 lipca 1985 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).

¹⁸ Konwencja o prawie właściwym dla dziedziczenia zawarta w dniu 1 sierpnia 1989 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).

¹⁹ Konwencja UNIDROIT o formie testamentu międzynarodowego zawarta w dniu 26 października 1973 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).

²⁰ Konwencja bazylejska dotycząca ustanowienia systemu rejestracji testamentów z dnia 16 maja 1972 r., Council of Europe, European Treaty Series, No-77.

²¹ H. Dörner, P. Lagarde, *Raport DNOTI, Les Successions Internationales The European Union Perspectives for a Harmonisation*, Deutsches Notarinstitut Würzburg 2004, dostępny na stronie internetowej www.successions.org, [dostęp: 4.09.2017].

²² Haski Program Rady Europejskiej z 2005 r. (Dz. Urz. UE C 53/1 z 3.03.2005 r.).

²³ Zielona Księga dotycząca dziedziczenia ustawowego i testamentów (COM (2005)65 z dnia 1.03.2005 r.).

znacznie na konieczność uproszczenia reguł dziedziczenia transgranicznego oraz stworzenia jednolitego europejskiego instrumentu prawnego zajmującego się uznawaniem takich dokumentów jak testamenty, akty notarialne, dokumenty administracyjne. Prace Komisji miały również decydujące znaczenie dla wskazania kierunku rozwoju jednolitego prawa spadkowego w Europie. Komisja uznała, że nie jest możliwe na tym etapie ujednoczenie merytorycznego prawa spadkowego, uznając, że na poziomie dawnego prawa wspólnotowego nie dokona się żaden postęp w dziedzinie prawa spadkowego bez wcześniejszego zmierzenia się z kwestią prawa właściwego²⁴. Ujednoczenie reguł kolizyjnych pozwoli bowiem na zmniejszenie różnic w poszczególnych ustawodawstwach, uprości stosowanie prawa i w konsekwencji zachęci do podjęcia dalszego wysiłku w celu wypracowania jednakowych standardów prawa merytorycznego z tej dziedziny²⁵. Opublikowanie Zielonej Księgi zainicjowało następnie prace Komisji Prawnej Parlamentu Europejskiego. W dniu 16 października 2006 r. przyjęła ona sprawozdanie, w którym zaproponowała, celem ujednoczenia międzynarodowego prawa spadkowego, wprowadzenie instrumentów normujących kwestie kolizji ustaw i właściwości w sprawach spadkowych, zwracając uwagę również na specyfikę prawa spadkowego obowiązującego w poszczególnych państwach członkowskich. Konsekwencją sprawozdania Komisji Prawnej było przyjęcie przez Parlament Europejski w dniu 16 listopada 2006 r. rezolucji w sprawie dziedziczenia i testamentów, a następnie podjęcie prac nad rozporządzeniem spadkowym 650/2012, które jest przedmiotem tego opracowania. W oparciu o przedstawiony dorobek prac w przedmiocie prawa spadkowego w Europie wskazuje się na system „małych kroków”²⁶ w kierunku unifikacji merytorycznego prawa spadkowego w Europie. Jednym z nich jest harmonizacja reguł kolizyjnych, w tym rozwiązanie problemu jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych oraz wskazanie prawa właściwego dla spraw spadkowych. Biorąc pod uwagę te założenia, rozporządzenie spadkowe stanowi kolejny krok na drodze ujednoczenia prawa spadkowego w Europie. Rozporządzenie nr 650/2012 podejmuje się ujednoczenia reguł kolizyjnych, jednak w żadnym razie nie jest aktem unifikującym merytoryczne prawo spadkowe.

Jak wynika z danych przytoczonych do aneksu Zielonej Księgi, w latach 1999–2000 średnio 1,5% mieszkańców poszczególnych państw Unii Europejskiej stanowili obywatele innych państw członkowskich. Zdaniem twórców Zielonej Księgi na terenie Unii Europejskiej występuje około 50 tysięcy spraw spadkowych z tzw. „elementem obcym”. Analiza

²⁴ Uzasadnienie – Zielona księga – Prawo spadkowe i testamenty {SEC(2005) 270} /* COM/2005/0065.

²⁵ J. Rajski, *Rola doktryny w procesie stopniowej europeizacji prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, z. 3, s. 601 i n.

²⁶ W. Machała, *Zielona Księga. Prawo spadkowe i testamenty*, „Wiadomości Ośrodka Badań Adwokatury” 2006/21 z dnia 23.03.2006 r.; M.-C. de Lambertye-Autrand, *Quel droit europeen en droit patrimonial de la famille? Le livre sur les succession et les testaments*, „Informations Sociales” 2006, nr 1, s. 84 i n.

tych danych skłoniła Komisję Europejską do wniosku, że przyjęcie ujednoczonych norm kolizyjnych prawa spadkowego jest niezbędne. Rozporządzenie spadkowe jest aktem harmonizującym międzynarodowe prawo spadkowe, które należy rozumieć jako ogół norm rozgraniczających sfery działania różnych państw przez określenie, które z nich należy zastosować²⁷. Podstawowym celem rozporządzenia spadkowego, który był już akcentowany w niniejszym opracowaniu, była harmonizacja reguł kolizyjnych, uproszczenie dziedziczenia transgranicznego poprzez ustalenie prawa, któremu podlegałaby sprawa spadkowa, określenie jurysdykcji sądowej oraz stworzenie instrumentu wspólnotowego zajmującego się uznawaniem dokumentów i aktów pozasądowych. W literaturze określa się je mianem „all inclusive”²⁸. Zgodnie z art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012 stosuje się je do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych. Dotyczy to osób zmarłych w dniu lub po dniu 17 sierpnia 2015 r. Celem rozporządzenia spadkowego określonym w pkt 7 preambuły jest „ułatwienie funkcjonowania rynku wewnętrznego poprzez usuwanie przeszkód w swobodnym przepływie osób, które napotykać obecnie trudności w wykonywaniu przysługujących im praw w zakresie spraw spadkowych mających skutki transgraniczne. Jurysdykcja ogólna państwa członkowskiego określona w rozporządzeniu determinowana jest miejscem zwykłego pobytu spadkodawcy z możliwością korekty wskazania przez klauzulę ściślejszego związku. Łącznik zwykłego miejsca pobytu zmarłego nie tylko wyznacza jurysdykcję sądów państw członkowskich w sprawach spadkowych, ale wskazuje też prawo właściwe dla ogółu takich spraw²⁹. Rozporządzenie opiera się na zasadzie tzw. kolizyjnej jednolitości spadku, co oznacza, że sąd państwa członkowskiego mający jurysdykcję krajową w sprawie spadkowej jest uprawniony do orzekania we wszystkich sprawach spadkowych i co do całego majątku spadkowego, bez względu na to, czy znajduje się w państwie członkowskim forum, innym państwie członkowskim czy nawet w państwie trzecim³⁰. Tym samym spadek podlega prawu merytorycznemu jednego państwa członkowskiego. Zgodnie z zasadą ogólną wyrażoną w art. 21 rozporządzenia „prawem właściwym dla ogółu praw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci”. Art. 22 rozporządzenia stanowi, że „Każdy może dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci”. Rozporządzenie zmierza do ujednoczenia statutu spadkowego, czyli sytuacji, w której do wskazania prawa właściwego dla sprawy spadkowej dochodzi za pomocą jednego łącznika, w tym wypadku miejsca zwykłego pobytu zmarłego

²⁷ K. Przybyłowski, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Księgarnia Gubrynowicza i Syna, Lwów 1935, s. 2.

²⁸ J. Harris, *The proposed EU Regulation on Succession and Wills: Prospectus and Challenges*, „Trolley's Trust Law International” 2008, s. 188.

²⁹ M. Załucki, *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012*, C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 73.

³⁰ K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005, s. 46.

w chwili śmierci. Przed wejściem rozporządzenia w życie w porządkach krajowych państw członkowskich właściwość prawa spadkowego determinowana była różnymi łącznikami: łącznikami podmiotowymi – obywatelstwem, miejscem zamieszkania czy zwykłego pobytu, oraz łącznikiem przedmiotowym – miejscem położenia rzeczy. Prowadziło to do tego, że postępowanie spadkowe po jednym spadkodawcy mogło toczyć się w różnych państwach – państwie obywatelstwa zmarłego, miejsca ostatniego zamieszkania zmarłego czy też w państwie położenia nieruchomości zmarłego. Obecna regulacja unijna wprowadza jeden łącznik – miejsca zwykłego pobytu zmarłego, determinujący zarówno jurysdykcję krajową, jak i prawo właściwe dla rozpoznania sprawy spadkowej. Rozporządzenie reguluje również zagadnienia dotyczące uznawania, wykonalności i wykonywania orzeczeń wydawanych w państwach członkowskich, stanowiąc, że orzeczenie wydane w państwie członkowskim jest uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby prowadzenia specjalnego postępowania. Tzw. rozszerzona skuteczność orzeczenia podlegającego uznaniu polega na rozciągnięciu skuteczności orzeczenia wydanego w jednym państwie członkowskim, w tym samym czasie, na terytorium państwa uznającego orzeczenie³¹. Elementem harmonizującym prawo spadkowe jest również wprowadzona przez rozporządzenie instytucja europejskiego poświadczenia dziedziczenia, które stanowi dokument, jednolity dla państw członkowskich, przeznaczony zgodnie z art. 63 rozporządzenia do „wykorzystania przez spadkobierców, zapisobierców mających bezpośrednie prawa do spadku oraz wykonawców testamentów lub zarządców spadku, którzy potrzebują wykazać w innym państwie członkowskim swój status lub wykonywać, odpowiednio, swoje prawa jako spadkobiercy lub zapisobiercy, lub swoje uprawnienia jako wykonawcy testamentów lub zarządcy spadku”.

Reasumując, rozporządzenie 650/2012, będące unifikacją reguł kolizyjnych w prawie spadkowym, wychodzi naprzeciw kolizji praw właściwych dla jednej sprawy spadkowej, stanowiąc ważny element zarówno europejskiego prawa postępowania cywilnego, jak i europejskiego prawa prywatnego międzynarodowego³². Odpowiedź na pytanie, czy rozporządzenie spadkowe spełniło oczekiwania i poprzez ujednoczenie norm kolizyjnych jest kolejnym krokiem w kierunku harmonizacji merytorycznego prawa spadkowego pokaże w przyszłości praktyka, pozostaje więc obserwować wprowadzone zmiany oraz pracować nad wykształceniem wspólnej idei, która określi całokształt międzynarodowego prawa spadkowego na płaszczyźnie proceduralnej, kolizyjnej oraz stworzy płaszczyznę do dalszej unifikacji prawa spadkowego.

³¹ T. Ereciński, *Uznanie orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych*, (art. 1145–1149¹), [w:] Ereciński T. (red.) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. V, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 542.

³² A. Makowiec, *W kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Unii Europejskiej – Rozporządzenie (UE) Nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2013, nr 13.

4. Sprawa dotycząca spadku w rozumieniu rozporządzenia 650/2012

Zgodnie z rozporządzeniem nr 650/2012 przez ogół spraw dotyczących spadku należy rozumieć wszystkie kwestie dotyczące majątku spadkowego, bez względu na charakter jego składników i niezależnie od tego, czy te składniki znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim (pkt 37 preambuły). Należy zwrócić uwagę, że sprawa spadkowa w rozumieniu rozporządzenia spadkowego koncentruje się, zgodnie z definicją, na kwestiach dotyczących majątku spadkowego, co niejako odbiega od ogólnej definicji sprawy spadkowej, która reguluje wszelkie skutki cywilnoprawne, nie tylko majątkowe, związane ze śmiercią spadkodawcy.

Z drugiej jednak strony rozporządzenie ma w założeniu obejmować wszystkie cywilnoprawne aspekty dziedziczenia majątku po osobie zmarłej, to jest wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to na drodze dziedziczenia ustawowego. Rozporządzenie miało w założeniu regulować kolizję pomiędzy zastosowaniem praw spadkowych poszczególnych państw członkowskich. W tym względzie zasadne jest ustalenie, czy sprawa spadkowa w rozumieniu prawa krajowego równa się sprawie spadkowej w rozumieniu prawa UE, czy mamy do czynienia z jedną sprawą spadkową w rozumieniu prawa UE, czy może każde państwo członkowskie ma swoje regulacje spadkowe, a rozporządzenie spadkowe rozstrzyga tylko kolizję pomiędzy prawami spadkowymi poszczególnych państw UE.

Problem sprawy spadkowej w prawie UE charakteryzuje elementy kolizyjne, wskazując na właściwe prawo oraz jurysdykcję sądową, które należy zastosować w sprawie spadkowej. Sprawa spadkowa w prawie UE jest zagadnieniem obejmującym nie tylko instytucje krajowego prawa spadkowego w poszczególnych państwach UE, ale również rozwiązania, które stanowią, co uczynić w sytuacji, gdy dojdzie do kolizji tych praw. W rozporządzeniu nr 650/2012 dla określenia jego zasięgu przedmiotowego posłużono się zwrotem „ogółu spraw spadkowych”. Pojęcie „ogółu spraw spadkowych” pojawia się w rozporządzeniu spadkowym w przepisach dotyczących jurysdykcji w sprawach spadkowych, a to w art. 4 („Sądy państwa członkowskiego, w którym zmarły miał swoje miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci, mają jurysdykcję do orzekania co do ogółu spraw dotyczących spadku”) oraz w przepisach regulujących właściwość prawa, a to w art. 21–23 rozporządzenia spadkowego (art. 22 ust. 1 „[...] prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci”).

Co istotne, rozporządzenie spadkowe w art. 3 nie definiuje, co należy rozumieć przez pojęcie „ogółu spraw dotyczących spadku”, natomiast art. 3 ust. 1 pkt a zawiera definicję „dziedziczenia”, które oznacza dziedziczenie majątku po osobie zmarłej i obej-

muje wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to na drodze dziedziczenia ustawowego. W wersji angielskiej ogół spraw dotyczących spadku to *the succession*, w wersji francuskiej *une succesion*, które to pojęcia występują następnie w art. 21–23 rozporządzenia. W tym względzie przez ogół spraw dotyczących spadku należy rozumieć sprawy dotyczące dziedziczenia, które zostało zdefiniowane w art. 3 rozporządzenia. Za taką interpretacją pojęcia „ogółu spraw dotyczących spadku” przemawia również art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012, który jednoznacznie wskazuje, że stosuje się je do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych, a nie do ogółu spraw dotyczących spadku. Jednocześnie pkt 37 preambuły rozporządzenia spadkowego posługuje się pojęciem ogółu spraw spadkowych, które należy rozumieć jako „wszystkie kwestie dotyczące majątku spadkowego, bez względu na charakter jego składników i niezależnie od tego, czy te składniki znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim”. Można zatem przyjąć tożsamość pojęć „ogółu spraw dotyczących spadku” i dziedziczenia.

Stosowanie rozporządzenia do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych nie oznacza jednak, że rozporządzenie jest aktem ujednociającym materialne prawo spadkowe w krajach, które przyjęły rozporządzenia spadkowe. Rozporządzenie nr 650/2012 nie definiuje sprawy spadkowej w znaczeniu materialnoprawnym, ale dotyka przede wszystkim elementów kolizyjnych dotyczących dziedziczenia przez osoby fizyczne, zamieszkałe na terytorium Unii Europejskiej oraz w państwach trzecich. Dlatego traktuje o takich kluczowych dla ujednoczenia europejskiego prawa spadkowego sprawach jak określenie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania, wykonalności i wykonywania orzeczeń oraz wprowadza dokument spadkowy zwany europejskim poświadczeniem spadkowym. O tym, że zamiarem ustawodawcy unijnego było przede wszystkim określenie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania, wykonalności i wykonywania orzeczeń oraz ujednoczenie dokumentów w sprawach spadkowych, przemawiają wprowadzone w rozporządzeniu wyłączenia spraw, do których rozporządzenie nie znajduje zastosowania. Ustawodawca unijny wskazuje konkretny katalog spraw, które zostały wyłączone z zakresu zastosowania rozporządzenia.

Z zakresu działania rozporządzenia zostały wyłączone: sprawy podatkowe, celne i administracyjne (zgodnie z art. 1 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia), co powoduje, że kwestie ewentualnego naliczania i płacenia podatków związane ze spadkobranie są regulowane przez porządki krajowe poszczególnych państw. Rozporządzenie nie dotyczy katalogu spraw szczegółowo wymienionych w art. 1 ust. 2 rozporządzenia, czyli spraw dotyczących stanu cywilnego i stosunków rodzinnych, pozostawiając ustawodawcy krajowemu między innymi ustalenie uprawnień prawnospadkowych osób pozostających we współ-

nym pożyciu, w tym w związkach partnerskich, z uwagi na zróżnicowania prawne dotyczące ustalenia kręgu spadkobierców w państwach członkowskich; zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych, co wynika z braku ujednoczonej unijnej reguły kolizyjnoprawnej. Wskazane wyłączenie nie dotyczy jednak zdolności do dziedziczenia, które podlega prawu ustalonemu w art. 21 i 22 rozporządzenia spadkowego.

Rozporządzenie nie odnosi się do kwestii dotyczących:

- 1) zaginięcia, nieobecności bądź uznania za zmarłą osoby fizycznej;
- 2) małżeńskich ustrojów majątkowych;
- 3) zobowiązań alimentacyjnych innych niż te, które powstały wskutek śmierci;
- 4) ważności formalnej ustnych rozporządzeń na wypadek śmierci (należy podnieść, że instytucja tego typu rozporządzeń nie występuje we wszystkich państwach członkowskich, względnie jako nadzwyczajna forma rozporządzenia na wypadek śmierci może nie podlegać w danym państwie uznaniu. Ustawodawca unijny wyłącza z zakresu obowiązywania rozporządzenia również sprawy dotyczące praw i dóbr powstałych lub przenoszonych inaczej niż w drodze dziedziczenia, na przykład w drodze darowizn, współwłasności z zastrzeżeniem przejścia prawa na pozostającego przy życiu współwłaściciela, funduszy emerytalnych, umów ubezpieczenia oraz umów o podobnym charakterze, z zastrzeżeniem art. 23 ust. 2 lit. i);
- 5) spraw z zakresu właściwego dla prawa spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających, takich jak:
 - postanowienia aktów założycielskich i statutów spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających, które określają los udziałów po śmierci członków;
- 6) rozwiązania, ustania i łączenia spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających;
- 7) tworzenia, rozwiązywania trustów oraz zarządzania nimi;
- 8) charakteru praw rzeczowych oraz wszelkich wpisów do rejestru praw do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, łącznie z wymogami prawnymi dotyczącymi takich wpisów, oraz skutki wpisu lub braku wpisu takich praw do rejestru.

Wobec wskazanego katalogu na szczególną uwagę zasługuje kwestia wyłączenia z zakresu działania rozporządzenia praw i obowiązków powstających lub przenoszonych na drodze innej niż dziedziczenie, albowiem za zasadnością wyłączenia tej kategorii spraw przemawiają odmienności oraz różne pojmowanie tych instytucji przez prawo krajowe państw członkowskich. Dodatkowo, ustawodawca unijny wskazuje, że rozporządzenie nie ma wpływu na prawa rzeczowe w państwach członkowskich, ale jednocześnie wobec dziedziczenia praw przez spadkobiercę w innym państwie członkowskim wskazuje na możliwość dostosowania nieznanego prawa rzeczowego do najbliższego odpowied-

nika tego prawa rzeczowego, przewidzianego w prawie tego innego państwa członkowskiego. Wobec przedstawionego katalogu spraw wydaje się, że ustawodawca unijny wyłącza z zakresu zastosowania rozporządzenia sprawy, które w sposób odmienny regulowane są przez porządki poszczególnych państw członkowskich, a wobec ich różnorodności i braku ujednoczonych unijnych norm kolizyjnych chce uniknąć dalszych wątpliwości interpretacyjnych wynikających z zastosowania przepisów krajowych. Sposób wymienienia spraw podlegających wyłączeniu sugeruje, że jest to katalog zamknięty.

Reasumując, o ile rozporządzenie spadkowe zawiera definicję dziedziczenia, które pokrywa się z pojęciem „ogółu spraw dotyczących spadku” i dotyczy przeniesienia praw majątkowych na wypadek śmierci, to celem rozporządzenia nie jest ujednoczenie norm merytorycznego prawa spadkowego, ale wprowadzenie norm kolizyjnoprawnych związanych z jasnym określeniem jurysdykcji sądowej, prawa właściwego, ujednoczeniem dokumentów spadkowych czy kwestią uznawania i wykonalności orzeczeń spadkowych. Świadczą o tym nie tylko jasno określone w rozporządzeniu cele, zakres przedmiotowy rozporządzenia, ale również katalog spraw wyłączonych z jego zastosowania, który szereguje kwestie prawnospadkowych pozostawia do rozstrzygnięcia poszczególnym porządkom krajowym państw członkowskich.

5. Podsumowanie

Rozporządzenie spadkowe ma zasięg ogólny, wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich (z wyłączeniem Zjednoczonego Królestwa i Irlandii oraz Danii). Niewątpliwie rozporządzenie spadkowe jest kolejnym krokiem w kierunku ujednoczenia prawa spadkowego w Europie, rozstrzyga bowiem istotny problem dziedziczenia transgranicznego, określając wprost jurysdykcję sądową oraz prawo właściwe, oparte na jednolitym łączniku miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy w chwili śmierci. Rozporządzenie wychodzi naprzeciw trudnościom, z jakimi stykali się mieszkańcy państw członkowskich w związku z realizacją swoich praw spadkowych. Do czasu wejścia w życie rozporządzenia, w związku z różnorodnością unormowań w prawie spadkowym państw członkowskich, rozstrzygnięcie o uprawnieniach prawnospadkowych mogło być różne w zależności od tego, jakiego państwa zostało zastosowane prawo.

Rozporządzenie zaczęło być stosowane w państwach członkowskich, w tym w Polsce, począwszy od dnia 17 sierpnia 2015 r., co spowodowało konieczność wprowadzenia zmian ustawodawczych, mających na celu dostosowanie krajowego porządku prawnego do wymogów rozporządzenia. Dotyczy to chociażby dokumentowania nabywania praw do spadku w związku z wprowadzonym europejskim poświadczeniem spadkowym. Poza

katalogiem spraw wyłączonych z zakresu obowiązywania rozporządzenia i pozostawionych do rozstrzygnięcia prawa krajowego, rozporządzenie w niektórych aspektach pozostawia zakres swobody państwom członkowskim, jak na przykład w określeniu organów wykonujących funkcje sądownicze (art. 2, art. 64 zd. 2 lit. b rozporządzenia).

Istotne jest ustalenie, czy sprawa spadkowa w rozumieniu prawa krajowego w państwie UE równa się sprawie spadkowej w rozumieniu prawa UE, czy mamy do czynienia z jedną sprawą spadkową w rozumieniu prawa UE, czy może każde państwo członkowskie ma swoją definicję sprawy spadkowej, a rozporządzenie spadkowe rozstrzyga tylko kolizję pomiędzy prawami spadkowymi poszczególnych państw. Wydaje się, że w kontekście podniesionych twierdzeń rozporządzenie spadkowe rozstrzyga tylko kolizję pomiędzy prawami spadkowymi poszczególnych państw, w tym koncentruje się na problemie dziedziczenia transgranicznego. Nie należy jednak z tego względu umniejszać jego znaczenia, albowiem stworzenie jednolitych reguł kolizyjnych stanowi kolejny krok w kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Europie.

W mojej ocenie, ustawodawca unijny celowo posługuje się otwartą i ogólną definicją „ogółu spraw spadkowych” czy dziedziczenia, rozumianego jako dziedziczenie majątku na wypadek śmierci. Wprowadzenie wąskiego zakresu pojęć dotyczących prawa spadkowego w rozporządzeniu byłoby, w mojej ocenie, niemożliwie z uwagi na rozbieżności dotyczące uprawnień prawnospadkowych występujące w prawach spadkowych poszczególnych państw europejskich. Uważam, że rozporządzenie spadkowe tworzy instrument bazowy do rozstrzygania spraw spadkowych z elementem transgranicznym, jednak nie rozstrzyga wszelkich wątpliwości związanych z kolizją praw spadkowych poszczególnych państw. Wydaje się, że jeżeli jedynym celem rozporządzenia było ujednoczenie łącznika decydującego o jurysdykcji sądowej i prawie właściwym dla sprawy spadkowej oraz stworzenie jednolitego instrumentu spadkowego, jakim stało się europejskie poświadczenie spadkowe, to cel ten został osiągnięty.

Bibliografia

Akty prawne

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201/107 z 27.07.2012 r.). Kodeks cywilny niemiecki – Bürgerliches Gesetzbuch, treść kodeksu dostępna na stronie internetowej: <http://gesetze-im-internet.de/>
- Kodeks cywilny francuski – Code Civil, treść kodeksu dostępna na stronie internetowej: <http://www.droit.org/>
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).

- Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975, dostępny na stronie internetowej: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63>
- Administration of Estates Act 1925, dostępny na stronie internetowej: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents>
- Ustawa o partnerstwie zarejestrowanym z dnia 16 lutego 2001 r. (Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Lebenspartnerschaftsgesetz – LpartG), dostępna na stronie internetowej: <http://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html>
- Konwencja waszyngtońska z dnia 26 października 1973 r. w sprawie jednolitego prawa dotyczącego formy testamentu międzynarodowego, HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 34, poz. 284), HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja o międzynarodowym zarządzaniu spadkami zawarta w dniu 2 października 1973 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja o prawie właściwym dla trustów i ich uznawania zawarta w dniu 1 lipca 1985 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja o prawie właściwym dla dziedziczenia zawarta w dniu 1 sierpnia 1989 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja UNIDROIT o formie testamentu międzynarodowego zawarta w dniu 26 października 1973 r., HCCH Hague Conference on private international law, Collection of Conventions (1951–2009).
- Konwencja bazylejska dotycząca ustanowienia systemu rejestracji testamentów z dnia 16 maja 1972 r., Council of Europe, European Treaty Series, No-77.

Inne źródła

- Haski Program Rady Europejskiej z 2005 r. (Dz. Urz. UE C 53/1 z 3.03.2005 r.).
- Zielona Księga dotycząca dziedziczenia ustawowego i testamentów (COM (2005)65 z dnia 1.03.2005 r.).
- Uzasadnienie – Zielona księga – Prawo spadkowe i testamenty {SEC(2005) 270} /* COM/2005/0065.

Literatura

- Dörner H., Lagarde P., *Raport DNOTI, Les Successions Internationales The European Union Perspectives for a Harmonisation*, www.successions.org, [dostęp: 4.09.2017].
- Ereciński T., *Uznanie orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych (art. 1145–1149¹)*, [w:] Ereciński T. (red.) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. V, LexisNexis, Warszawa 2007.
- Harris J., *The proposed EU Regulation on Succession and Wills: Prospectus and Challenges*, „Trolley’s Trust Law International” 2008.
- Lambertye-Autrard M.-C. de, *Quel droit europeen en droit patrimonial de la famille? Le livre sur les succession et les testaments*, “Informations Sociales” 2006, nr 1, s. 84.
- Machała W., *Zielona Księga. Prawo spadkowe i testamenty*, „Wiadomości Ośrodka Badań Adwokatury” 2006/21 z dnia 23.03.2006 r.
- Makowiec A., *W kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Unii Europejskiej – Rozporządzenie (UE) Nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2013, nr 13.

- Niezbecka E., *Prawo spadkowe w zarysie*, Wydawnictwo VERBA, Lublin 1998.
- Osajda K., *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemie common law i civil law*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Przybyłowski K., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Księgarnia Gubrynowicza i Syna, Lwów 1935.
- Rajski J., *Rola doktryny w procesie stopniowej europeizacji prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, z. 3.
- Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2015.
- Załucki M., *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012*, C.H.Beck Warszawa 2015.